

Л. О. СТАВИЦЬКА
«ГАРМОНІЯ КРИЗЬ ТУГУ ДИСОНАНСІВ»,

— натхненно промовила Ліна Костенко в одному зі своїх віршів. Ці слова влучно виражають суть її творчості, наскрізь перейнятої відчуттям драматичних суперечностей у світі, людській душі. Поетеса не обминає гострих, іноді болючих дисонансів у житті. А відтворити у слові складне й суперечливе буття людини ХХ століття ой як не просто! Тому й заглибилась Л. Костенко в атмосферу музики, що звучить багатоголосим оркестром на сторінках її творів. Музику завжди вважали не тільки явищем культури, а й основою світової гармонії. Так, Олександр Блок не раз казав, що музика — це космос, протилежний хаосові, духовне тіло і душа світу.

Для поетеси існує дві музики: музика як стан душі, особливе емоційне відчуття світу, і музика як явище культури (Шопен, Ойстрах, Бетховен та ін.). Оця «перша музика» часто зливається з її ліричним голосом, адже вона постійно звертається в неоглядність людських почувань, а музика «має своїм предметом душу, що звучить» (Гегель). Поетесі чужий будь-який прагматизм, раціоналізм, вона сприймає світ не стільки розумом, скільки почуттям, «музикою душі»:

Побільше музики,
поменше міркувань
І взагалі — не говорити всує.

Для неї світ людини, одухотвореної первозданною красою буття, ідеальний:

Щасливий той, хто ще не вмів грати,
Він сам собі Шопен і Берліоз.
Ще кожен пальчик сам собі Бетховен.
Ще все на світі гарне і моє.
І світить сонце оком загадковим,
Ще слів нема. Поезія вже є.

Сам собі Шопен, Берліоз, Бетховен — це своєрідна формула духовності, емоційного стану людини, яка серцем відчуває красу. Звичайний предметний світ викликає у неї асоціації з поняттями музичної культури: «Дроти бриніли *арфою Ерделі*», «гудуть дроти далеко і *органно*», «десь електричка скрикнула *контральто*». Музичні поняття тут — не об'єкт естетського замилювання, а засіб глибшого розкриття навколишнього світу, його опоетизування.

Як і кожен серйозний митець, Л. Костенко роздумує над філософськими проблемами життя, смерті, безсмертя. Ці основні категорії людського буття поетеса теж сприймає через світ музики. І з'являються такі афористичні вислови: «Життя — це і усмішка, і сльози ці солоні, і кров, і барикади, і *музика Бізе*», «Не всі ідуть віками безборонно, від *до, ре, мі, фа, соль, ля, сі* — до *партитури маршу похоронного*», «Страшна душа, як озеро Лох-Несс, Не вписана в *безсмертну партитуру*». Виявляється, що місткою й лаконічною художньою перифразою *до, ре, мі, фа...* можна передати плин людського життя, а висловом *музика Бізе* — оптимізм, радість, що завжди поруч у житті з сумом, сльозами. *Партитура маршу похоронного* — смерть, кінець людського існування, а *безсмертна партитура*, навпаки, — це людське безсмертя. У романі «Маруся Чурай» уловлюємо асоціативний зв'язок *співати* — *жити, одспівати* — *померти*: «Співає кожен, хто якої може, / *так співає, як кому дано*», «Одгостювала на цій неправедній землі. І *одспівала... Одспівала!...*». Прозаїчну думку «помер Д. Ойстрах» поетеса передає художнім висловом: «*струни його стихли*». Коли вона пише про кладовище, на якому поховані загиблі воїни, то теж звертається до музичних понять: *світ недоспіваних пісень*.

Осмилюючи через музику час, Л. Костенко називає мить, фрагмент у плинні людського буття — нотою. Напр.: ««Остання нота ще бринить в повітрі, — дивися: «Час, великий диригент, перегортає ноти на пюпітрі», «Горизонт піднімає багряним плечем *день* — як *нотну сторінку вічності*».

Поетична творчість — це та сама музика, пор.:
...заговорив шопенівський ноктюрн.
А то були якісь магичні пальці.
Вони німіли на якомусь «фа».
І прислухались...
І боялись фальші.
Так, як боїться і моя строфа.

Відчуваємо звукову риму «фа» — «строфа», а співзвучне слово *фальш* ніби нагадує про те, що художня правда та істина однаково важливі для обох мистецтв — музики і поезії.

Є у Ліни Костенко і улюблений музичний інструмент. Це скрипка, яку можна вважати не тільки «царівною інструментів», а й королевою у словесно-поетичній культурі. Дуже любив скрипку О. Блок, тільки звучить вона у нього звуком дисонансу, як символ забуття у пекельній музиці «Балаганчика». Не можна не помітити блоківських інтонацій і у циганській темі Л. Костенко, де скрипка уособлює жагу, пристрасть, сум'яття душі: «Минулого нема; Майбутнього не буде. Є скрипка, є життя. І ти на ній — смичок! *Зіграй свою печаль, свою жагучу душу*». Пор. у О. Блока: «И вот — прошу ее смиренно: *«Спляши, цыганка, жизнь мою»*. И долго длится пляс ужасный...».

В українській поезії образ скрипки здавна наповнювався ліричними почуттями. Читаємо у раннього Тичини: «Заспівали скрипки у душі моїй», або у Михайля Семенка: «Кохання мое — в осіннім саду осінні скрипки». Пор. у Ліни Костенко: «Ти маєш ту найвищу владу... Збудити в жінці — жінку Ладу, щоб стала *скрипкою* вона», «Ти до плеча мене притулиш безсмертним рухом *скрипалю*», «Любов неповторна — моя валторна. Шляхи прощальні — *перша скрипка печалі*». Гра на скрипці — це вираження духовно-емоційної сутності ліричної героїні:

Цілую всі ліси. Спасибі *скрипалю*.
Він добре вам зіграв колись мою присутність.
Я дерево, я сніг, я все, що я люблю...

У поетичній римі — *скрипалю* — *люблю* виразно проступають симпатії поетеси. Скрипка у творчості Л. Костенко — це і узагальнений символ космічної гармонії: «Земля кружляє у космічній вальсі. *Вітри галактик — вічні скрипалі...* Гармонія крізь тугу дисонансів проносить ритми танцю по землі». *Вітри, вічні скрипалі, гармонія* — так уявляє поетеса світову гармонію, космос буття, який народжується з хаосу.

В образ космічної гармонії не випадково вплітається стихія вітру. Природа для поетеси звучить, вона сповнена свого особливого музичного ритму. Напр.: «гірських вітрів трагічні вокалізми»; «вітри гули віолончеллю»; «вітри вигравали в тростині дзвінкий ритурунель». Пор. також: «солов'їна арія старанна»; «бринить бджолина музика мажорна»; «дощі програють по городах гаму». Навіть сонячне світло, позбавлене звучання, озивається музикою: «на віках розсиплеться *сонячне скерцо*».

Мовчання, тиша — це теж музичні образи Ліни Костенко. Гармонія тиші в природі протиставляється, дисонансам, шуму людського життя: «У *громі дня, в оркестрах децибелів* ми вже були, як хор глухонімих. І раптом — боже! — після того чаду і тарапати, рівної нулю, — я чую дощ. Він тихо плаче правду, що я когось далекого люблю. *Я чую тишу...*». Тиша — творяще начало, основа душевної гармонії, натхнення митця: «Будую *мовчання, як зал філармонії*. Руки на клавіші слова кладу».

Різні іпостасі буття гармонійно поєднуються в індивідуальному стилі завдяки емоційним музичним образам. Напр.: «Натягне дощ свої осінні струни, торкне ті струни пальчиком верба. Сумна арфістка, — рученьки вербові! — по самі плечі вкютана в туман. *Зіграй мені мелодію любові*, ту, без якої холодно словам». У довершеному поетичному мікрокосмосі Л. Костенко об'єднано стихію і природу (дощ, верба), людське почуття (любов), поетичну творчість слова і музику (струни арф)! Духовна культура, науково-технічний прогрес і природа постають у діалектичній єдності, у своєрідній поетичній моделі гармонійного світу:

І місячну сонату уже створив Бетховен.

І тінь місяцехода вже зорям не чужа.

А місяць все такий же: і молодик, і повен...

Поетеса шукає гармонійної співзвучності не тільки між явищами світу, а й між звичайнісінькими словами мови. У її поезіях натрапляємо на своєрідні словесні акорди типу *розмова розумова, над присмерком смерек*. Два слова — і вичерпна характеристика внутрішньої сутності людини: «Прийомний син *барона був баран*». Або місткий афоризм: «Це не *чудо*, це *чад*, мені страшно такого кохання». У співзвучних словах ніби зводяться воедино різні іпостасі поетичного світу. Душа людини і природа наче зливаються у звукових образах: «Душі людської *туго і тайго!*», «Лечу над *білим болем бездоріж*». Звукові асоціації підкреслюють контраст між радіо і природним явищем, яке уособлює емоційну сферу життя людини: «розхристана втеча з *мудрованих дум у мандруючий дим*». Конкретно-предметний світ «розчиняється» у поняттях культури: «*Нарвані* квіти мої у *Нірвані*», «Вітрів *свавілля*, музика — *Севілья!*».

Поезія і музика мають багато спільного між собою. Жоден талановитий поет не може обминути музичної стихії. Світлий ліризм Тичини нагадує ніжну мелодію народної пісні, патетичні ритми Бажанового слова викликають в уяві музичні образи Бетховена, а коли читаєш напружені рядки Івана Драча, то мимоволі пригадуєш уривчасті ритми С. Прокоф'єва. Має свій музичний голос і Ліна Костенко. Її поезія звучить як задушевна лірична пісня під акомпанемент трохи сумної мелодії скрипки. Поезія ця твориться за найвищими законами музичної гармонії.